

вносит следующие предложения:

1) Сумму ежегодного расхода по содержанию школы определить в 3100 рублей и внести полностью в расходную смету, а по смете доходов показать к получению пособие на школу садоводства от Департамента Земледелия 2500 руб. и Губернского Земства 300 руб.

Таким образом расход, упадающий на средства Уездного Земства, остается прежний – 300 руб.

2) Изменить самое название школы «Петровская», так как имя это с переходом ее из имения Павловка утрачивается, и дать название «Низшая школа садоводства и огородничества Глуховского Земства».

3) Избрать Попечителя школы.

4) Просить Департамент Земледелия и Черниговское Губернское Земство о сохранении пособия школе садоводства на 1916 г. в сумме, исчисленной по земской доходной смете.

С подлинным верно.

Журналы Глуховского уездного земского собрания 1915 года чрезвычайных сессий 5 июля и 12 сентября 1915 года, очередной 24–28 сентября 1915 года. – Глухов: Электро-Тип. А.И. Дворкина, Тел. № 73, 1916. – С. 169–170.

ПОСИЛАННЯ

1. Нариси історії українського шкільництва 1905–1933: [навч. посіб.] / за ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.

2. Прокопенко Л.Л. Політика російського уряду щодо розвитку професійної освіти в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. [Електронний ресурс] / Л.Л. Прокопенко. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01\(5\)/1pllpto.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01(5)/1pllpto.pdf).

3. Мірошниченко Н.О. Педагогічні погляди та освітня діяльність Миколи Неплюєва в контексті розвитку сільськогосподарської освіти (XIX – поч. XX ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13 00.01 / Н.О. Мірошниченко; СДПУ ім. А.С. Макаренка. – Суми, 2015. – 293 с.

4. Костюк М.В. Нове положення про сільськогосподарську освіту (26 травня 1904 р.): до 110-річчя від його затвердження / М.В. Костюк // Соціальний розвиток сільських регіонів: колективна монографія. – Вип. II. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. – С. 126–130.

5. Потій Н. М. Система управління земськими початковими народними училищами Чернігівської губернії (1874–1889 рр.) / Н.М. Потій // Збірник наукових праць [Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди]. Серія : «Історія та географія». – 2011. – Вип. 40. – С. 95–99.

Мельник М.А. Становление и развитие Петровской школы садовых работников в Глуховском уезде в начале XX в.

В данной статье, преимущественно на основе анализа докладов Глуховской управы, исследуется процесс создания и деятельности Петровской школы садовых работников, рассматривается роль земства в этом процессе.

Ключевые слова: сельскохозяйственное образование, низшие сельскохозяйственные школы, Петровская школа садовых работников, земство, Глуховский уезд.

Melnyk M.O. Formation and development of the Petrovska school of garden workers in Hlukhiv district at the beginning of the XX century

In this article, mainly on the basis of the analysis of the reports of the Hlukhiv Board, the process of creation and activity of the Petrovska school of garden workers is investigated, the role of the zemstvo in this process is examined.

Key words: an agricultural education, the lowest agricultural schools, Petrovska school of garden workers, zemstvo, Hlukhiv district.

12.04.2017 р.

j

УДК 94(477):-043-83(140.8) Неплюев М.М.

Н.О. Мірошниченко

ОСОБИСТОСТІ ТА ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИНУЛИ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МИКОЛИ МИКОЛАЙОВИЧА НЕПЛЮЄВА

Стаття присвячена визначенню знакових особистостей та основних чинників, які вплинули на формування життєвої позиції, світогляду та становлення видатного філософа, педагога, громадського діяча – М.М. Неплюєва.

Ключові слова: світогляд, вплив, особистість, духовні пошуки, послідовник.

Постать Миколи Миколайовича Неплюєва (1851–1908 рр.) є багатогранною та складною. Він був надзвичайно розумною людиною свого часу, видатним мислителем, філософом і педагогом. М. Неплюєв заснував чоловічу та жіночу сільськогосподарські школи, Православне Хрестовоздвиженське Трудове братство. Викликають інтерес різні аспекти життєдіяльності Миколи Неплюєва, пов'язані з філософськими пошуками кінця XIX – початку XX ст., історією комунітарного та духоборчого рухів, реформаторських соціально-економічних і соціально-педагогічних практик. Незважаючи на те, що М. Неплюєв розробляв свої ідеї майже півтора століття тому, вони не втратили актуальності і з користю можуть бути використані в соціальній та освітній сферах.

Життєдіяльності М.М. Неплюєва, як соціального практика, богослова, філософа, педагога, присвячені праці В. Авдасьова, М. Андреева, М. Богуна, В. Глушка, І. Гордеевої, Н. Жевахова, Л. Мельника, А. Сикорського, Н. Солодовника, М. Соміна, В. Ткаченка, Л. Федоренко, Г. Фурсея, В. Шейка, А. Малишевського, Е. Черненко, С. Майдановіта інших.

Метою нашої статті є визначення основних чинників і тих особистостей, які вплинули на обрання життєвого шляху видатного філософа, педагога, громадського діяча – М.М. Неплюєва.

Народився Микола Неплюєв в респектабельній аристократичній родині таємного радника, предводителя дворянства Чернігівської губернії, Миколи Івановича Неплюєва та представниці роду видатного шведського фельдмаршала Олександрі Миколаївни Шліппенбах. Взагалі Неплюєви були знатним російським родом, представники якого займали високі державні посади декілька століть поспіль. Таким чином майбутнє М. Неплюєва вже було дещо окреслено, враховуючи положення та можливості його родини.

Батько Миколи Неплюєва належав до найбагатших людей свого часу, який був зацікавлений у збереженні та примноженні своїх статків не завжди законними методами. Прикладом можна назвати події 1870 року, коли, протестуючи проти заборони М.І. Неплюєва знижувати селянам викупні платежі, всі члени Чернігівської земської управи вирішили піти у відставку, оскільки були не в змозі допомогти своїм виборцям. Як встановив О. Рахно [1, с. 268], саме партія М. Неплюєва гальмувала вирішення

Фото 1. М.М. Неплюев (1851–1908)

проблеми постійно голодуючого населення північних регіонів Чернігівської губернії. Разом з цим М.І. Неплюєв, відповідно до свого статусу, мав займатися і благочинною діяльністю, був попечителем Чернігівської жіночої гімназії та Новгород-Сіверської чоловічої гімназії (1863–1866 рр.).

Аналіз праць М. Неплюєва показує, що перший етап життєвого шляху подвижника пов'язаний із закладеними в дитинстві особливостями характеру, взаєминами в родині, вразливістю хлопчика і відчуттям невдоволення життям. Змалку Микола Неплюєв відчував особливу одухотвореність і душевну втіху під час щоденних молитов і читання Євангелія, що компенсувало дефіцит любові у житті хлопчика. Пізніше М. Неплюєв писав, що не все було зрозуміло для дитячого розуму, але «серце відчувало правду животворящого духу святих слів, любило цю святу правду і звикало звіряти з нею явища навколишньої дійсності. З дитинства мене вражала і лякала відірваність життя від цієї святої правди» [2, с. 1].

Відповідно до традицій того часу нащадок знатного роду отримав пристойну домашню освіту, яку завершив у Санкт-Петербурзькій гімназії, що однак не задовольняло високих духовних потреб юнака. Під час навчання юний Микола Неплюєв, як засвідчили його наставники, вирізнявся екзальтованістю і фанатичною вірою у високі ідеали, що рідко знаходило розуміння серед ровесників і вчителів. Тому гнітюче відчуття самотності та духовної задухи спонукало юного аристократа до самоаналізу, самореалізації і пошуків однодумців.

Особистий досвід дав підстави М. Неплюєву жорстко критикувати систему освіти і релігійного виховання в Російській імперії, викриваючи казенщину і формалізм в організації навчального процесу: «Школа не дала

Фото 2. О.С. Хомяков (1804–1860)

мені... цілісного християнського світогляду, не дала мені ясного розуміння християнського ідеалу і стрункої системи християнської моральності, не дала мені пізнання абсолютної істини чіткого усвідомлення Святого учення Христа Спасителя і визначення моїх християнських обов'язків щодо Бога, самого себе і моїх ближніх. Все це було замінено штучними висловами про дивовижні події і такими ж штучними словами етичних сентенцій» [3, с. 15].

Навчаючись у Петербурзькій гімназії (1869–1870 рр.), Микола Неплюєв усвідомив принципові розбіжності власного світосприйняття і розуміння Бога з інтерпретацією викладачами сутності релігії, що здійснювалося в душі сухої схоластики. «Переді мною розгорнулася така страшна картина жадливого приниження релігійного почуття, такого жадливого і суцільного ігнорування любові Божої і на мене війнуло таким мертвеним духом похмурого аскетизму і людиноненавистництва, що я з жахом відсахнувся від всього цього» [4, с. 15].

Все це спонукало юнака, розчарованого в ортодоксальному православ'ї, до самостійних духовних пошуків, що межували з атеїзмом. «Вірність любові і віра в любов тимчасово зробили мене абсолютно байдужим до релігійного життя навколишнього суспільства. Навіть молитися я не міг, сама ідея про Бога була принижена, зганьблена, і саме звернення до цього Бога, до цього жорсткого і могутнього божества, стало здаватися мені якимось ганебно корисливим блюзнірством, зрадою любові. Як і раніше, я не тільки вірив і думав, але всім своїм еством відчував, переживав, як живу правду, що Бог – любов, що в одній любові правда, що вона одна – абсолютна істина, вічна краса, моральність, чистота

Фото 3. Пам'ятник О. Хомякову в с.Воздвиженське

і святість» [4, с. 15–16]. Очевидно, таке критичне ставлення до постулатів Російської Православної Церкви стало поштовхом до реформаторської діяльності подвизника в освітній сфері.

Духовна криза молодого аристократа поглибилася протягом 1871–1875 років, коли Микола Неплюєв навчався на юридичному факультеті Петербурзького університету. Цей період життєдіяльності М. Неплюєва співпав зі згортанням демократичних реформ у Російській імперії після вбивства Олександра II, суспільним розчаруванням прогресивної громадськості у зв'язку зі втраченими надіями на оновлення суспільства еволюційним шляхом. І. Гордєєва виявила, що в особовій справі Миколи Неплюєва, яка зберігається в Петербурзькому університеті, часто зустрічаються прохання звільнити його від занять за станом здоров'я, що, на думку дослідниці, вказує на тяжкий душевний стан та нервовий недуг студента [5].

Як згадує Микола Неплюєв, під час навчання в університеті «багато талановитих професорів на чолі з Петром Редкіним здійснили на мене велике враження, читаючи лекції, вони священнодіяли, в кожному слові їх відчувалася і пристрасна любов, і майже релігійне пошанування науки; вони заразили мене жагою знань» [4, с. 4]. Саме П. Редкін – уродженець м. Ромни Полтавської губернії, ректор Петербурзького університету (1873–1876 рр.), наставник К. Ушинського – під враженням лекцій Г.-В.-Ф. Гегеля в Берлінському університеті активно знайомив студентську молодь зі здобутками передової педагогічної теорії і практики Західної Європи, ідеями та досвідом Й. Песталоцці, А. Дістервега, В. Ланге. У праці «Стара і нова німецька школа» П. Редкін доводив, що стара школа – це заклад церкви, для якої найважливішим були культ і догма, а нова – це заклад громадськості, що плекає самостійність мислення, «учить трудитися і молитися» [6, с. 301–302]. Щодо старої школи, Ми-

кола Неплюєв на власному досвіді відчув всі її недоліки і в особисто створених навчальних закладах організував освітній процес за принципом нової школи, поєднуючи розумову та фізичну працю на основі релігійного виховання.

У студентські роки М. Неплюєв захоплювався класичною німецькою філософією, творами Платона, В. Гегеля, Ф. Ніцше, Г. Спенсера, А. Шопенгауера, ознайомився зі світовими релігіями. Є підстави припускати, що в цей час юнак, перебуваючи під впливом професора Петербурзького університету М. Вагнера, жваво цікавився спіритизмом та окультизмом. Пізніше М. Неплюєв пояснював, що він «ніколи не займався спіритизмом», хоча

«багато представників спіритизму і окультизму заслужили з мого боку почуття поваги, любові і вдячності за їх сердечне, чуйне ставлення і до мене, і, що для мене найцінніше, до справи Братства... Вони подарували мені свою любов..., вони обирали мене почесним президентом своїх конгресів, почесним членом своїх товариств... тому не беруся засуджувати їх за те, що їх діяльність відрізняється від моїх особистих поглядів і почуттів» [7, с. 224–225].

Після завершення навчання в університеті Микола Неплюєв розпочав свою дипломатичну кар'єру, протягом 1875–1877 років працюючи радником російського посольства в Мюнхені. Спостерігаючи за впорядкованістю і добробутом життя в Західній Європі, юнака постійно пригнічував контраст із російською дійсністю. «Жилося мені весело, що не день, то свято, але серце тягнуло назад в бідну Росію, в сірі російські будні. Бувало, стою я в розкішній залі, ... гримить весела музика, кругом мене вирує ошатна юрба, ... і ввижається мені неозора сніжна долина, маленькі, похилені хатини трохи видно з-під снігових кучугур... І соромно мені стане серед всіх цих веселих людей, які не відчують у мені потреби, коли у мене на батьківщині так багато страждають, так багато потребують мене. І дав я собі слово все моє життя, всі мої сили віддати на служіння моїй бідній батьківщині» [8, с. 23]. Тож, повернувшись з Німеччини, М. Неплюєв оселяється в маленькому хуторі Воздвиженське, бере на виховання селянських дітей, відкриває школу, з випускників якої згодом формується Православне Хрестовоздвиженське Трудове Братство – община, яка жила за рахунок сільсько-господарської праці на засадах православ'я.

Професор Л. Мельник, досліджуючи діяльність М. Неплюєва, звернув увагу на те, що всього за кілька кілометрів від Мюнхену – в Авзбурзі існувало перше у світі соціальне поселення Фуггерай (1521 р.),

засноване меценатом Я.Ф. Багатієм [9, с. 220]. Мешканці містечка – ревні католики – коштом мецената забезпечувалися роботою і засобами існування, молячись за свого благодійника. Можливо, цей приклад спонукав М. Неплюєва до добродійної діяльності. Принаймні Микола Миколайович зізнавався, що ідею створення соціального поселення він запозичив у Німеччині, реалізуючи її на інших засадах [9, с. 220].

Ідеалістичні устремління Миколи Неплюєва підтримали всі члени його родини (мати і дві сестри – Ольга та Марія), окрім батька. На відміну від нього Микола Миколайович, переймаючись долею простого народу, дотримувався інших суспільно-політичних поглядів, що було причиною серйозних непорозумінь між ними. Дослідниця І. Гордєєва вважає, що постійні протиріччя між батьком і сином були вагомим поштовхом до самореалізації подвижника, своєрідною сублимацією енергії для створення «псевдосім'ї» – мікросередовища, де він був оточений любов'ю і взаєморозумінням [5].

Є свідчення, що на формування комунітарних поглядів Миколи Неплюєва міг здійснити вплив його земляк із знаної козацько-старшинської родини, вихованець французького коледжу Монпельє і Петербурзького університету Д. Лизогуб (син А. Лизогуба – мецената Т. Шевченка), який під впливом праць Ш. Фур'є переймався ідеєю створення землеробської колонії з метою залучення в село інтелігенції [5, с. 47–40]. Проте за щедру фінансування терористичної народницької організації «Земля і воля» Д. Лизогуб був страчений разом зі своїм однодумцем – дворянином із Чернігівської губернії Ф. Малинкою, чому присвячено оповідання Л. Толстого «Боже і людське». На нашу думку, ця смерть могла позначитися на зміні поглядів М. Неплюєва, спонукавши його до відмови від радикальних методів оновлення суспільства та пошуків мирних шляхів вирішення суспільних проблем.

Деякі дослідники вважають, що Микола Миколайович Неплюєв спирався на ідеї російського письменника Льва Толстого. Так, наприклад, знаний російський богослов Г. Флоровський, як і багато інших сучасників, вважав М. Неплюєва наступником Л. Толстого. За його словами, «толстовство» виявилось для його послідовників, у тому числі й М. Неплюєва, шляхом повернення до Церкви [10, с. 37]. Насправді погляди Л. Толстого і М. Неплюєва щодо богослов'я суттєво відрізнялися. Так, на відміну від видатного письменника, Микола Неплюєв визнавав особливу роль православ'я у справі морального оздоровлення суспільства, зазначаючи, «в той час як граф Толстой бажає руйнування церкви і держави шляхом пасивної анархії, я завжди прагнув мирного перетворення життя на лоні їх...» [11, с. 142]. Якщо Л. Толстой був упевнений, що в російській православній церкві нічого не залишилося крім «парчі, свічок та слів», то М. Неплюєв сподівався на її докорінне реформування. Крім того, М. Неплюєв ніколи «не грав у народ», не перевдягався у селянський одяг (як це іноді робив Л. Толстой), а прагнув підняти селян до рівня

аристократів духу. Водночас, М. Неплюєв провадив досить скромний спосіб життя, а Л. Толстой так і не зміг позбутися «шкідливих барських звичок» і використання великої кількості прислуги. Необхідно вказати на те, що мислителі були особисто знайомі і тривалий час листувалися.

Суттєвий вплив на формування світогляду Миколи Неплюєва мали ідеї російського філософа та поета Олексія Хомякова, за визначенням М. Бердяєва, – першого вітчизняного вільного богослова, який виступав за нормалізацію взаємин поміщиків і кріпаків, розвиток християнської общини, єдність церкви з народом, верховенство любові у духовному житті. Хоча О. Хомяков (1804–1860 рр.) був представником течії слов'янофілів, однак у творчості М. Неплюєва не виражене протиставлення західництва і слов'янофільства. Крім того, він гостро критикував слов'янофілів за ідеалізацію селянства.

М. Неплюєв поклав на музику декілька віршів О. Хомякова, спорудив йому єдиний на той час у Росії пам'ятник у вигляді насипної гірки. У своїй книзі «Воздвиженська школа – колицка Трудового братства» Микола Неплюєв детально описує історію створення та вигляд пам'ятника. Хомяковська гірка була насипана вихованцями школи на місці невеликого природного пагорба в пам'ять «улюбленого християнина-поета». Гірка і пам'ятник були споруджені 4 серпня 1886 року. Широкі сходи вели на перший майданчик до кам'яної стінки з металевою дошкою, на якій був напис: «Християнину-поету і глибокому мислителю Олексію Степановичу Хомякову». На фасадній стіні був вмонтований бронзовий горельєфний портрет О.С. Хомякова, над фронтонном знаходився бронзовий янгол, який в одній руці тримав хрест, а другу простягнув догори. Як вважає Микола Неплюєв, таке положення янгола вдало передає загальний характер творинь «християнина-поета, який високо прославляв хрест і так гаряче закликав звернути сердечні погляди до неба». Майданчик і сходи влітку прикрашали тропічні рослини. Від майданчика вгору піднімалася вузька гвинтова доріжка на вершину гірки до гарної різьбленої альтанки, порослої диким виноградом і увінчаної невеликим срібним куполом [2, с. 5]. Незважаючи на велику прихильність до особистості та спадщини О. Хомякова, твори М. Неплюєва не містять аналізу праць цього мислителя. Найбільше, на нашу думку, Миколу Неплюєва та Олексія Хомякова об'єднувала ідея верховенства християнської любові у житті.

На думку М. Соміна, який називає М. Неплюєва послідовником ідей О. Хомякова, їх життєві шляхи мали багато спільного. Вони обидва були поміщиками, вихідцями із знатних дворянських родин, богословами, філософами, письменниками, належним чином не оціненими сучасниками. Навіть тривалість життя у них була однаковою – 56 років і 4 місяці [12, с. 60].

Тож, протягом життя на формування особистості Миколи Неплюєва, визначення його життєвого шляху, як і на будь-яку людину, чинило свій вплив оточуюче середовище. Вивчаючи та захоплюючись ідеями знаних філософів, бого-

словів, педагогів М. Неплюєву вдалося втілити у життя їх провідні задуми, багато з яких залишалися тільки в теорії. Він створив селянську общину, яка існувала на самоокупній основі, організував зразкове господарство, що неодноразово займало призові місця на сільськогосподарських виставках, виховав цілу плеяду видатних учених, науковців, діячів культури. В особисто створеному мікросередовищі Микола Неплюєв втілював свої ідеї, які пропагував в державному масштабі. Перш за все він намагався донести, що суспільство має керуватися законом любові (до ближнього, своєї держави, роботи, яку виконуєш і т. д.) та віри в Бога, який є втіленням любові, а не старозаповітним караючим і жорстоким створінням. Але і досі суспільство залишається на тому рівні розвитку, коли для впорядкування життя необхідні залякування та погрози.

ПОСИЛАННЯ

1. Рахно О.Я. Земська діяльність М.І. Неплюєва/ О.Я. Рахно // Сіверщина в історії України: зб. наук. праць. – Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2011. – Вип. 4. – С. 266–270.
2. Неплюєв Н. Воздвиженская школа – колыбель Трудового братства / Н. Неплюев. – СПб.: Паровая скоропечатня Я.И. Либермана, 1895. – 180 с.
3. Неплюєв Н. Полное собрание сочинений: в 5 т.: Томление духа / Н. Неплюев. – СПб, 1901. –Т. 1. – 157 с.
4. Неплюєв Н. Совесть. Страница из жизни помещика / Н. Неплюев. – М.: Типография А.А. Мамонтова и Ко, 1881. – 19 с.
5. Гордеева И.А. «Забывшие люди» история российского коммунистического движения / И.А. Гордеева; под ред. Г.А. Бордюгова – М.: АИРО–XX, 2003. – 240 с.
6. Редкин П.Г. Избранные педагогические сочинения, [вступительная статья В.Я. Струминского] / П.Г. Редкин М., 1958. – С. 301–302.
7. Неплюєв Н. Полное собрание сочинений: в 5 т.: Отчеты блюстителя о религиозно-нравственной жизни братства / Н. Неплюев. – СПб., 1908. – Т. 5 – 223 с.
8. Неплюєв Н.Н. – подвижник земли русской (венки на могилу). – Сергиев-Посад: Типография Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1908. – С. 13–61.304.
9. Мельник Л.Г. Сходження до утопії, або «Машина часу» М.М. Неплюєва (Соціально-економічний аналіз): монографія / Л.Г. Мельник. – Суми: «Фолігрант», 2013. – 240 с.
10. Флоровский Г. Пути русского богословия / Г. Флоровский; с предисл. прот. И. Мейендорфа. – 2-е изд. – Париж, 1937. – 600 с.
11. Неплюєв Н. Полное собрание сочинений: в 5 т.: Программа жизни христианской по молитве Господней / Н. Неплюев. – СПб., 1906. –Т. 2 – 236 с.
12. Сомин Н.В. Крестовоздвиженское трудовое братство Николая Николаевича Неплюева / Н.В. Сомин // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия IV: Педагогика. Психология. – 2008. – Вып. 1 (8). – С. 57–72.

Мирошниченко Н.А. Личности и факторы, которые повлияли на формирование мировоззрения Николая Николаевича Неплюева

Статья посвящена определению знаковых личностей и основных факторов, которые повлияли на формирование жизненной позиции, мировоззрения и становления выдающегося философа, педагога, общественно деятеля – Н.Н. Неплюева.

Ключевые слова: мировоззрение, влияние, личность, духовные поиски, последователь.

Miroshnychenko N.O. Persons and factors which influenced on formation of worldview of M.M. Nepliuiev

Article is devoted to definition of sign persons and major factors which influenced of formation of living position, worldview and realization of the outstanding philosopher, teacher, public figure - M.M. Nepliuiev.

Keywords: worldview, influence, personality, spiritual searches, follower.

10.04.2017 p.

j

УДК [028-052.001:929](477)«1907»

С.Л. Зворський

ГЛУХІВЧАНИН ДМИТРО КОЛОНІУС І ЙОГО ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЧИТАЧА (1907 Р.)

У статті висвітлено біографічні відомості про глухівчанина Дмитра Михайловича Колоніуса, його родинного кола, розкрито і охарактеризовано розроблену ним дослідницьку програму «Що і як читає наш народ?» (1907 р.) та її долю після розгляду у видавничій комісії київського товариства «Просвіта». Наголошується, що програма вивчення українського читача, запропонована Д. Колоніусом, була однією з перших спроб в інституціоналізації вітчизняного читачезнавства, продовженням дослідження Бориса Грінченка в цій царині.

Ключові слова: Дмитро Михайлович Колоніус, українське читачезнавство, київське товариство «Просвіта», Борис Грінченко.

Українська прогресивна інтелігенція ще у ХІХ ст. усвідомлювала велике значення друкованого слова в національному освідомленні народних мас, незмінно керуючись полум'яним гаслом Тараса Шевченка «Возвеличу Малих отих рабів німих! Я на сторожі коло них поставлю Слово». Тому поширенню читання рідною мовою кращих творів українського письменства серед української людності приділялась посилена увага з боку багатьох видатних представників національно-визвольного та культурницького руху і українських громадських інституцій, зокрема київської «Просвіти».

Документи «Просвіти» – протоколи засідань загальних зборів членів товариства, Ради, видавничої, бібліотечної та шкільно-лекційної комісії – свідчать, що «просвіт'яни» приділяли велику увагу питанням доступності своїх видань для найширших верств українського населення і, передусім, селянства, максимально широкому розповсюдженню книжок поза Києвом. Велика вага надавалась встановленню зворотного зв'язку із читачами, вивченню їх листів, пропозицій, відгуків на прочитані книжки, рецензіям на них у пресі.

Тому не випадково серед діячів київської «Просвіти» поступово визрівала ідея постійного вивчення читача як своїх видань, так і книжок українською мовою взагалі. Серед ініціаторів цієї справи, насамперед, потрібно назвати імена Бориса Грінченка та Дмитра Колоніуса. Фактично вони заклали підвалини вітчизняного читачезнавства, яке нині є самостійною наукою у рамках дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Якщо багатобічна наукова, літературна, громадська, просвітницька діяльність Б. Грінченка, одного з останніх енциклопедистів в українській науці і культурі, надзвичайно працьовитої людини, хто першим став досліджувати питання українського читачезнавства (у ґрунтовній народознавчій праці «Перед широким світом», виданій у 1907 р. з підзаголовком «Книга на селі» і яка базується на власних спостереженнях автора під час вчителювання на Луганщині) [1] дістала належну оцінку в науковій літературі і добре відома, то про уродженця м. Глухова Дмитра Михайловича Колоніуса тривалий час інформації було обмаль. Лише в останні роки, завдяки